

УДК 316.75

Цитування:

Поляруш Є. В. Децентралізація як одна з основних цілей стратегії розвитку культури Дніпропетровської області. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 2. С. 86–90.

Поляруш Євген Валерійович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3940-100X>
evg.val.pol@gmail.com

Polyarush Ye. (2021). Decentralization as one of the main goals of the cultural development strategy of the Dnipropetrovsk region. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 2, 86–90 [in Ukrainian].

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ЦІЛЕЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета дослідження. З'ясувати сутність та місце децентралізації в системі культури Дніпропетровської області та Стратегії розвитку. Виявити та дослідити чинники, які перешкоджали активному впровадженню децентралізації у сферу культури індустріального регіону, адже вдосконалення набору інструментів підтримки культурних процесів (фінансових, правових, політичних, ресурсних) вимагає постійного контролю та оцінювання. В статті виявлено та розглянуто основні вектори зусиль, які повинні вивести галузь культури з периферії політичних інтересів та забезпечити їх одне із головних місць на суспільно-політичній арені України. **Методологія** базується на використанні аналізу та міркувань для виявлення феноменів децентралізації в культурі та подальшого її впровадження в регіоні, зокрема виявлення факторів, які мають негативний та позитивний вплив на сферу культури через призму децентралізації, а отже і обґрунтування рушійної сили, яка спонукає до збереження та примноження культурних цінностей. **Наукова новизна** полягає у дослідженні проблематики децентралізації культури у більш вузькому напрямі, ніж кордони країни. Дніпропетровська область – промисловий район з чітко-означеною індустріально-виробничою спеціалізацією, який серед різних прогалін має недоліки в сфері культури в тому числі і в механізмі децентралізації. Реалізація цього напрямку дозволить досягти вирішення проблем, які є актуальними у сфері культури та закласти надійне підґрунтя сталого інноваційно-культурного розвитку Дніпропетровській області. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження було виявлено та вивчено основні чинники, які впливають на впровадження децентралізації у сферу культури в Дніпропетровському регіоні та запропоновано вирішення проблемних питань, а саме шляхом виділення пріоритетних напрямів, таких як: активізація економічної діяльності закладів культури, залучення інвесторів, впровадження нової кадрової політики, диференціація управлінських рішень на місцевому етапі, яка сприятиме модернізації рівня культури в регіоні.

Ключові слова: децентралізація, культура, реформування, Стратегія розвитку культури, Дніпропетровська область.

Polyarush Yevhen, Postgraduate, National Academy of Culture and Arts Management

Decentralization as one of the main goals of the cultural development strategy of the Dnipropetrovsk region

The purpose of the article is to clarify the essence and place of decentralization in the system of culture of the Dnipropetrovsk region and the Development Strategy. To identify and investigate factors preventing active implementation of decentralization in the cultural sphere of the industrial region. The article reveals and discusses the main vectors of forces that should lead the sector of culture from the periphery of political interests and ensure its one of the main places in the public and political arena of Ukraine. **The methodology** is based on using analysis and observations to identify the phenomena of decentralization in culture and its further implementation in the region, particularly, the identification of factors that have a negative and positive impact on the sphere of culture through the prism of decentralization, and also the establishment of a ruinous force that encourages the preservation and multiplication of cultural values. **The scientific novelty** lies in the research into the problem of decentralization of culture at a higher level than that of the borders of the country. The Dnipropetrovsk region is an industrial region with a clear industrial specialization, which among the various areas has shortcomings in the sphere of culture, including in the mechanism of decentralization. The implementation of this dimension will allow reaching a solution to the problems that are urgent in the sphere of culture and lay a solid foundation for new innovation and cultural development of the Dnipropetrovsk region. **Conclusions.** As a result of the research, the main factors affecting the implementation of decentralization in the sphere of culture in the Dnipropetrovsk region were identified and the solution of problematic issues was proposed, namely by

identifying priority areas, such as Active economic activity of cultural institutions, the attraction of investors, implementation of a new human resources policy, differentiation of management decisions at the local stage, which will contribute to the modernization of the level of culture in the region.

Key words: decentralization, culture, reforming, Culture Development Strategy, Dnipropetrovsk region.

Актуальність теми дослідження. Дніпропетровська область – одна із найрозвиненіших індустріальних одиниць України. До сьогоденного часу сфера культури була не була основним пріоритетом державної політики, не отримувала належної уваги та підтримки зі сторони уряду. Дослідження соціально-культурної ситуації в Дніпропетровській області вказує на потребу збереження установ культури і мистецтва, підтримку діяльності мистецьких навчальних закладів та аматорських колективів області на сучасному етапі.

Сфера культури є дуже чутливою ознакою прав людини, її приналежності та самосвідомості. Культура – це виток творчого самовираження народу, яке було збережене через століття. Культура повинна стати пріоритетом серед державних інтересів, національної політики та національної безпеки.

Галузь культури Дніпропетровської області найбільше потребує активної уваги зі сторони громадськості та чиновників, адже є чутливою. Вразливість сфери культури спричинена низкою факторів, зокрема промисловим розвитком регіону.

Однією з основних цілей, які є необхідними для урегулювання розвитку культури в області є децентралізація. Реалізація цього напрямку дозволить досягти вирішення проблем, які є актуальними у сфері культури та закласти надійне підґрунтя сталого інноваційно-культурного розвитку Дніпропетровської області.

Аналіз досліджень і публікацій за темою. Проблематика децентралізації знайшла своє відображення у працях таких дослідників, як І. Бовсунівська, О. Бутник та О. Єжова. Незважаючи на масштабність наукових досліджень щодо впровадження реформи децентралізації в сферу культури в Україні, згадана тема залишається вивченою не повною мірою та потребує подальших досліджень.

Мета статті – дослідити сутність та місце децентралізації в системі основних цілей Стратегії розвитку культури Дніпропетровської області, адже вдосконалення набору інструментів підтримки культурних процесів (фінансових, правових, політичних, ресурсних) вимагає постійного контролю та оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Культура – це сукупність притаманних суспільству або

соціальної групі відмінних ознак – духовних і матеріальних, інтелектуальних і емоційних – і що крім мистецтва і літератури вона охоплює спосіб життя, «вміння жити разом», систему цінностей, традицій і вірування [5].

В Україні процес становлення децентралізації до середини 2016 року відбувався, але сферу культури не брали до уваги. Наслідком цього є те, що питання культури в більшості нормативно-правових актах, програмах, концепціях розглянуті в загальному контексті, замість спрямування на вирішення проблем, що існують у цій сфері. Це призвело до тенденції зменшення кількості закладів культури, особливо у малих містах і селах, відсутності успішних моделей для переорієнтації наявної культурної інфраструктури. Під тиском економічної скрути бюджети, які виділені на культуру, часто перерозподіляються в інші сфери. Результатом є зменшення закладів культури та відвідувачів у них. Так, за даними Державної служби статистики України, починаючи з 1990 року, кількість театрів зменшилась з 125 до 112, при цьому кількість театральних глядачів зменшилась з 17,6 млн осіб до 6,2 млн осіб, кількість слухачів на концертах зменшилась з 15,0 млн осіб до 2,8 млн осіб, кількість відвідувачів музеїв зменшилась з 31,8 млн осіб до 16,4 млн осіб [2].

Дніпропетровщина є лідером по реалізації Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Протягом 2015 - 2018 років в Дніпропетровській області створено 61 об'єднану територіальну громаду (найбільша кількість громад в Україні), в 60 пройшли перші вибори депутатів сільської, селищної, міської ради та відповідного сільського, селищного, міського голови. Ці громади об'єднали більше 500 тис. населення, а це 80% від чисельності сільського населення області. Їх площа складає понад 15 тис. кв. км (понад 50% від площі області) [4].

На сучасному етапі розвитку Дніпропетровської області культура посідає одне з найважливіших місць в соціумі та є одним із найзатребуваніших векторів розвитку молоді.

Основними проблемами Дніпропетровської області у сфері культури у період 2017–2020 років були:

– застарілі будівлі і приміщення обласних закладів культури, які потребують капітального ремонту, зокрема занедбаний стан сільських клубних закладів;

– непридатна для подальшого використання матеріально-технічна база закладів культури і мистецтва;

– недостатність коштів на передплату періодичних видань та оновлення читацьких комп'ютерних місць бібліотек області;

– недостатньо сприятливі умови для проведення гастрольної діяльності колективів;

– незначна підтримка інновацій, нових знань, креативних індустрій, що відповідають викликам ХХІ століття;

– необхідність в удосконаленні, актуалізації музейних програм та проектів;

– постійна потреба в паспортизації об'єктів культурної спадщини, для якої недостатньо коштів [7].

Станом на 2021 рік перед керівними кадрами м. Дніпра стоять такі проблемні питання в сфері культури, які потребують вирішення:

1. Організація та проведення культурно-мистецьких масових заходів (фестивали, конкурси, концерти, свята, пленери, ювілеї, вечори, акції, наради, конференції, семінари, огляди, майстер-класи тощо).

2. Розвиток бібліотечної справи: поповнення, збереження фондів, інформатизація бібліотек, створення електронних ресурсів тощо).

3. Забезпечення підтримки високопрофесійного мистецтва, творчої молоді.

4. Підтримка міських театральних видовищних мистецьких закладів культури.

5. Підтримка музичних колективів, ансамблів та інших мистецьких закладів.

6. Підтримка палаців і будинків культури, клубів та інших закладів клубного типу.

7. Розвиток мистецьких шкіл.

8. Підтримка інших культурно-освітніх закладів.

9. Створення умов для реалізації творчого потенціалу молодих митців.

10. Підвищення туристичної привабливості міста, поліпшення його естетично-художнього вигляду.

11. Підвищення культурного рівня мешканців міста шляхом внесення елементів художнього мистецтва у міський простір [6].

Аналіз нормативно-правових документів свідчить про необхідність удосконалення пріоритетного стратегічного напрямку – децентралізація.

Важливим завданням децентралізації є роз'яснення місцевим органам влади нової функції культури, відмінної від радянської ідеології. Сьогодні необхідно запропонувати моральне оновлення культурних закладів, переглянути їх функціональне навантаження, ввести соціальну і економічну складову в концепцію вирішення проблеми локальних закладів культури [3].

Надана підтримка безпосередньо з боку держави, меценатів, спонсорів певною мірою залежить від того, наскільки різні сфери культури, затребувані суспільством, є соціально значущими, привабливими для різних цільових аудиторій. Активне застосування ринкових механізмів у безпосередньому поєднанні з державною підтримкою, а також упровадженням стратегічного планування також сприятиме розвитку сфери культури в регіоні і на місцях, що більшою мірою дозволить враховувати інтереси місцевого населення в реалізації наявних культурних потреб. У цьому плані як актуальне управлінське завдання можна назвати пошук балансу між державною участю в діяльності сфери культури і наявністю найбільш повної свободи культурного самовираження [8].

Децентралізацію сфери культури прийнято розглядати крізь призму трьох її видів, або складових: ресурсної, географічної, адміністративної. Відповідно об'єктами, на які спрямована децентралізація культурної сфери є: заклади культури; ресурси, що витрачаються на виробництво культурних благ; організації, які керують культурним життям [8].

І. В. Бовсунівська та О. О. Бутник [1] розкрили досвід ефективної реформи європейських країн для України в умовах децентралізації. Авторами детально описано основні принципи географічної децентралізації і, таким чином, досліджено вектори подолання фінансової нерівності. Їх дослідження свідчать про неефективність реформи децентралізації в сфері культури без зміни фінансової та адміністративної складових, а саме впровадження нових культурних об'єктів чи заходів є не завжди достатнім для розвитку культури.

Надважливим є аналіз побажань та інтересів місцевих жителів та вдосконалення структури управління культурними ресурсами [1].

Тому потрібно, по-перше, створювати інфраструктуру для різних категорій населення, у тому числі людей з обмеженими можливостями; по-друге, виробляти культурні продукти, які відповідають потребам та інтересам населення різного віку, з різним рівнем освіти, доходу тощо; потретє, надавати рівні можливості не тільки для споживання, але і для культурного виробництва (художникам, акторам, музикантам, письменникам, бібліотекарям, танцюристам і ін.) [8].

Подолання нерівномірного розподілу ресурсів між регіонами та окремими культурними проектами є ще однією складовою децентралізації в сфері культури. Загальновизнаною практикою в Україні є переважне фінансування великих регіонів, при тому як малі міста та сільські території є обмеженими в фінансових ресурсах. З метою подолання фінансової нерівності в розподілі ресурсів в сфері культури та успішного фінансування культурних проектів потрібно:

1. Додаткове фінансування від місцевої влади. Фінансова автономія місцевої влади може сприяти підвищенню ефективності розвитку культури. Наприклад, у Франції, приблизно половина бюджету сфери культури покривається місцевою владою. У Данії в кінці 1990-х років проводився «Регіональний культурний експеримент», який мав на меті передачу всіх урядових грантів місцевим органам влади. Частина грантів на початку 2000 р. була переведена у відання уряду, оскільки деякі галузі, зокрема збереження культурної спадщини потребували централізованого фінансування.

2. Впровадження гнучкого фінансування культури і мистецтва. Наприклад, кошти на культурну сферу в Амстердамі розподіляються між декількома незалежними організаціями, які в подальшому організують культурні заходи, нагороди тощо.

3. Розподіл дотацій і субсидій рівномірно між різними організаціями і підгалузями культури [1].

Головною тенденцією розвитку адміністративної децентралізації в сфері культури в країнах Європи є розширення права прийняття рішень і відповідальності для місцевих органів влади, неурядових організацій на місцях і населення регіону. Так, у Франції регіональна політика проводиться передусім владою комун і департаментів, які створюють місцеві органи управління культурою. Одночасно розширюється і сфера відповідальності: у 2004 р. у їх відання були передані архіви і публічні бібліотеки, а також управління історичною спадщиною. У Великобританії децентралізація пов'язана з

делегуванням влади і повноважень з центру спеціальним агентствам або іншим квазідержавним організаціям. Тут основним агентом культурної політики є Рада Культури - неурядова організація, яка управляє державним фінансуванням у сфері культури і мистецтва [8].

Вектор культурної політики в країнах Європи сьогодні зміщується від децентралізації географічної до адміністративної: від розосередження установ по периферії – до створення автономних структур, які забезпечують розвиток культури на місцевих рівнях.

Досвід європейських країн свідчить про ефективність низки стратегій розвитку сфери культури в умовах децентралізації. Це стратегії, спрямовані на формування брендингу територій, залучення креативного класу і розвиток сусідства.

Однією з основних стратегій регіонального розвитку останніх десятиліть стало формування бренду місцевості шляхом проведення культурно-мистецьких заходів. Так, місцева влада в Західній Європі робить акцент на підготовці подій, які привертають приватні інвестиції і туристів. Такий вид стратегії розвитку культури підходить тільки тій місцевості і тим регіонам, які мають необхідну інфраструктуру, визначні місця, музеї та замки [8].

Стратегія, яка передбачає залучення креативного класу, ґрунтується на створенні творчого середовища та надає жителям широкі можливості проведення дозвілля і споживання продукту. Залучення креативного класу дозволяє використати потенціал колишніх індустріальних районів, трансформувати депресивні території в культурні кластери, а також дає імпульс для розвитку креативних індустрій (архітектури, дизайну, вебпрограмування і ін.) і нових галузей культури (зокрема, пов'язаних з цифровими технологіями і сучасним мистецтвом). Як показує практика створення креативних кластерів і арт-резиденцій, заохочення художніх практик, підтримка незалежних ініціатив та проектів у сфері креативних індустрій і цифрових технологій має велику підтримку місцевих органів влади за кордоном. Так, в Амстердамі місцева влада офіційно підтримує практику створення сквотів – використання порожніх будинків громадянами або спільнотами. На цей момент в місті налічується близько ста легальних сквотів, у яких проживає близько тисячі осіб, чверть з них працює в креативній індустрії. Місцева влада Німеччини та Франції організує культурні фестивалі, куди залучає осіб з різних сфер і надає на час проведення цих фестивалів безкоштовне житло з іншими необхідними вигодами. Ще одна, менш екзотична, нідерландська і данська ініціатива це програма «Artists in residence», яка надає художникам можливість безкоштовно жити від трьох місяців до півроку в тій місцевості, де він має

намір працювати. Така стратегія розвитку культурної сфери може стати порятунком депресивних закинутих території або колишніх індустріальних об'єктів [8]. Я вважаю, що даний підхід до децентралізації сфери культури є прикладом для Дніпропетровської області, адже постійний рух та зміни є позитивом для збереження та відродження культурного надбання регіону. О. Єжова [4] обґрунтовуючи сутність втілення реформи децентралізації, зазначила, що добровільне об'єднання територіальних громад продемонструвало значний позитивний результат і зміни на краще. На всій території Дніпропетровської області створені спроможні та дієздатні органи місцевого самоврядування базового рівня – територіальні громади. Процес добровільного об'єднання територіальних громад створив передумови для трансформації територіального устрою і субрегіонального рівня.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі та дослідженні поняття децентралізації та її впровадження в культуру промислового регіону.

Висновки. Таким чином, як показано у викладі матеріалу, проблематика дослідження децентралізації у сфері культури є актуальною. На процес децентралізації в культурі впливає низка чинників, одними із яких є недосконалість нормативно-правових актів та недостатнє фінансування. Для успішного виконання Стратегії розвитку культури в Дніпропетровській області варто визначити пріоритетними напрямками такі:

1. Активізація економічної діяльності закладів культури.
2. Залучення інвесторів.
3. Впровадження нової кадрової політики.
4. Диференціація управлінських рішень на місцевому етапі, яка сприятиме модернізації рівня культури в регіоні.

Література

1. Бовсунівська І. В. Децентралізація у сфері культури: досвід ефективної реформи європейських країн для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 79–83.
2. Державна служба статистики України / Культура. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 31.07.2021).
3. Децентралізація у сфері культури: можливості та виклики. Фахівцю бібліосервісу. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=2085> (дата звернення: 06.06.2021).
4. Єжова О. Результати впровадження реформи децентралізації. *Науково-практичне забезпечення розвитку та співробітництва об'єднаних територіальних громад*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 30 жовтня –

30 листопада 2018 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 29–37.

5. Загальна декларація ЮНЕСКО про культурну різноманітність. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml (дата звернення: 05.07.2021).

6. Рішення Дніпровської міської ради від 21.10.2020 р. №11/62 «Про затвердження комплексної програми розвитку галузі культури м. Дніпра на 2021 – 2025 роки». URL: https://e-petition.bissoft.org/uploads/yeas_and_nays/attachment/file/74578/11_62.pdf (дата звернення: 10.08.2021).

7. Рішення Дніпропетровської обласної ради від 02.12.2016 р. №121-7/VII «Про програму розвитку культури у Дніпропетровській області на 2017-2020 роки». URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/diyalnist/region-prog/121-7vii/> (дата звернення: 10.08.2021).

8. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с.

References

1. Bovsunivska, I. V. (2018). Decentralization in the sphere of culture: experience of effective reform of European countries for Ukraine. *Investment: practice and experience*, 24, 79–83 [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine. Culture. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Decentralization in the sphere of culture: possibilities and challenges, *Fahivtyu biblioservis*. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=2085> [in Ukrainian].
4. Iezhova, O. O. (2018). *Results of the implementation of the decentralization reform. Scientific and practical support of development and cooperation of common territorial communities*: proceedings of the scientific-practical conference in International participation, Dnipropetrovsk. Dnipro, 30 June – 30 October 2018. Edited by Chikarenko, I.A. Dnipro: DRIDU NADU, pp. 29–37 [in Ukrainian].
5. UNESCO General Declaration on Cultural Diversity. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml [in Ukrainian].
6. Decision of the Dnipropetrovsk City Council of 21.10.2020 № 11/62 "On approval of the comprehensive program of development of the cultural sector of the city. Dnipro for the term of 2021–2025 years. URL: https://e-petition.bissoft.org/uploads/yeas_and_nays/attachment/file/74578/11_62.pdf [in Ukrainian].
7. Decision of the Dnipropetrovsk Regional Council from 02.12.2016 № 121-7/VII "On the program of cultural development in the Dnipropetrovsk region for the term of 2017–2020". URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/diyalnist/region-prog/121-7vii/> [in Ukrainian].
8. Shultz, S. L. (2018) Development of social sphere of territorial communities in the conditions of administrative and financial decentralization. PA "Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyogo NAS of Ukraine". Lviv, 140 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 13.08.2021
Отримано після доопрацювання 09.09.2021
Прийнято до друку 16.09.2021*